

WYCHOWAWCY I PEDAGODZY SALEZJAŃSKIEJ ŚREDNIEJ SZKOŁY ORGANISTOWSKIEJ W PRZEMYŚLU

Na początku słowo wyjaśnienia odnoszące się do rozgraniczenia określeń: „wychowawcy” i „pedagodzy” zawartych w tytule. Chodzi tylko o to, aby uniknąć nieporozumienia w ich semantycznej interpretacji. Otóż rozgraniczenie to wynika z praktyki edukacyjnej stosowanej w przemyskiej szkole organistowskiej, gdzie obok pedagogów prowadzących tylko (czy przede wszystkim) zajęcia dydaktyczne, ważną rolę spełniali klerycy–asystenci. Niejednokrotnie ich skuteczność oddziaływania, ze względu na stałą (całodobową) obecność z danym rocznikiem (każda klasa miała bowiem „swojego” asystenta – opiekuna), siłą rzeczy dominowała w całokształcie oddziaływań wychowawczych podczas 4-letniego pobytu w szkole. W początkowym okresie jej funkcjonowania byli to także koadiutorzy prowadzący naukę zawodu. Bywało też, że klerycy–asystenci prowadzili zajęcia dydaktyczne i to raczej z przedmiotów ogólnokształcących.

Tak więc w procesie kształcenia i wychowania możemy tu mówić o udziale pedagogów (wykładowców) z dominującą rolą nauczania i księży (klerykach) – asystentach, dla których podstawowym zadaniem było kształtowanie u podopiecznych pożądanych zachowań i cech osobowościowych. W praktyce tworzyło to spójny system wychowawczy z pewnymi niuansami w praktycznej realizacji, wynikającymi z indywidualnych temperamentów i osobowości bezpośrednich przełożonych. Dla kleryków była to przewidziana programem studiów seminaryjnych praktyka pedagogiczna.

Jak wiadomo, Salezjańska Średnia Szkoła Organistowska w Przemyślu powstała w 1916 r. z inicjatywy biskupa przemyskiego Józefa Sebastiana Pelczara. Ks. Antoni Hlond (Chlondowski), któremu powierzono przygotowanie projektu planu i programu nauczania, już w lipcu 1916 r. przedstawił *Prospekt Salezjańskiej Szkoły Organistów w Przemyślu*. Po pewnych poprawkach uzyskał on pełną aprobatę pomysłodawcy. „Przygotowany program jasno określał cel i sposoby jego realizacji. Celem nowej szkoły było przygotowanie dla Kościoła organistów, nie tylko zawodowo wykształconych i głęboko religijnych, ale uzyskujących także możliwość odpowiedniego do swego stanu utrzymania (program przewidywał możliwość wyboru dodatkowej, praktycznej specjalności zawodowej spośród następujących: ogrodnictwo i sadownictwo z pszczelarstwem, rachunkowości i krawiectwo)¹. W 1921 r. zrezygnowano z tych specjalności, „ponieważ szkoła miała służyć młodzieży z terenów całej Polski,

¹ R. WITALEC, I. WITOWICZ (red.), *Salezjańska Szkoła Organistowska w Przemyślu i jej likwidacja w roku 1963*, Rzeszów – Przemyśl 2007, s. 23.

utworzono przy niej internat, prowadzony według zasad systemu pedagogicznego ks. Jana Bosko².

Otwarcie szkoły miało miejsce 1 listopada 1916 r. z 12 uczniami w klasie pierwszej. Kadre nauczającą tworzyło trzech salezjanów: ks. dr Antoni Hlond (dyrektor szkoły, uczył wszystkich przedmiotów muzycznych), kleryk Adam Cieślak (język polskie, liturgika) i kleryk Jan Rzepka (śpiew pieśni religijnych, chorał gregoriański)³.

W ciągu 47 lat istnienia szkoły jej kierownikami i nauczycielami zarazem byli:

- | | |
|------------------------------|--------------------------|
| 1. Ks. dr Antoni Hlond | 1916–1919 |
| 2. Ks. Augustyn Piechura | 1919–1921 |
| 3. Ks. Antoni Śródka | 1921–1922 |
| 4. Ks. Augustyn Piechura | 1922–1924 |
| 5. Ks. Antoni Śródka | 1924–1926 |
| 6. Ks. Jan Kasprzyk | 1926–1929 |
| 7. Ks. Marian Mączyński | 1929–1932 |
| 8. Ks. Karol Lewandowski | 1932–1936 |
| 9. Ks. Idzi Ogierman Mański | 1936–1937 |
| 10. Ks. Karol Lewandowski | 1937–1938 |
| 11. Ks. Jan Bednarz | 1938/1939 oraz 1946–1958 |
| 12. Ks. Idzi Ogierman Mański | 1958–1960 |
| 13. Ks. Władysław Chmiel | 1960–1963 |

W ciągu 47 lat istnienia szkoły jej pedagogami byli:

1. Ks. Jan Bednarz (1910–1987)

W latach 1930–1932 studiował w Państwowym Konserwatorium Muzycznym w Warszawie (4-letnie studia zrealizował w ciągu dwóch lat). Prowadził zajęcia muzyczne w różnych placówkach salezjańskich w Polsce. W latach 1938–1939 oraz 1946–1959 kierował Salezjańską Szkołą Organistowską w Przemyślu⁴. Uczył gry na organach.

2. Ks. Antoni Hlond (Chlondowski) (1884–1963)

Odbył studia muzyczne w Rzymie, Turynie (u G. Pagelli) i Ratyzbonie. Jest autorem koncepcji kształcenia i pierwszym dyrektorem szkoły przemyskiej (1916–1919). W tamtym czasie, jak już wcześniej wspomniano, uczył wszystkich przedmiotów muzycznych.

3. Ks. Władysław Chmiel (1902–1988)

Był absolwentem SSzO, studiował teologię i filozofię na UJ w Krakowie. W roku szkolnym 1935/1936 prowadził zajęcia muzyczne w SSzO, następnie w Marszałkach. W latach 1940–1946 nauczał muzyki i śpiewu kościelnego w Papieskim Instytucie

² *Tamże*.

³ *Tamże*, s. 24–25.

⁴ Dalej: SSzO.

Salezjańskim w Bagnolo we Włoszech. W latach 1960–1963 był ostatnim dyrektorem SSzO.

4. Ks. Czesław Jabłecki (1934–1992)

Studia muzyczne odbył w PWSM w Krakowie (klasa organów prof. Józefa Chwedczuka). W SSzO, w latach 60., uczył gry na organach.

5. Ks. Jacek Kochański (1919–2016)

W latach 1948–1952 studiował na Wydziale Pedagogicznym PWSM w Warszawie, gdzie uzyskał dyplom muzyka w zakresie nauczycielsko-instruktorskim. W SSzO, w latach 1955–1957, uczył śpiewu i prowadził chór.

6. Ks. Karol Lewandowski (1901–1976)

Studia muzyczne odbył w Turynie (u ks. Grosso i G. Pagelli). W SSzO, w latach 1947–1959, uczył harmonii i kontrapunktu. Jest autorem wielu opracowań akompaniamentów do pieśni i śpiewów liturgicznych.

7. Ks. Idzi Ogierman Mański (1900–1966)

W latach 1930–1935 studiował w Państwowym Konserwatorium Muzycznym w Warszawie, zdobywając dyplomy z teorii muzyki i kompozycji w klasie prof. Kazimierza Sikorskiego. Studiował też grę na organach w klasie prof. Bronisława Rutkowskiego i dyrygenturę w klasie prof. Waleriana Bierdiajewa. W SSzO, w roku szkolnym 1929/1930, prowadził przedmioty teoretyczno-muzyczne i naukę gry na organach, w latach 1936–1937 pełnił funkcję dyrektora oraz uczył harmonii i gry na fortepianie. W latach 1959–1963 kolejny raz przebywał w Przemyślu. Pełnił funkcję dyrektora (1959–1960) i nauczyciela harmonii z ćwiczeniami, czytania partytur i gry na fortepianie.

8. Ks. Karol Markiel (1909–1993)

Był absolwentem Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (1930–1932). Posiadał uprawnienia do nauczania muzyki i śpiewu w szkołach średnich. W SSzO, w latach 1948–1960, prowadził zajęcia przede wszystkim z kształcenia słuchu.

9. Ks. Stanisław Ormiński (1911–1987)

Studia muzyczne rozpoczął w 1938 r. na Wydziale VI w Państwowym Konserwatorium Muzycznym w Warszawie, które ukończył w czasie okupacji w tzw. *Staatliche Musikschule*. Jest autorem *Apelu Jasnogórskiego* do słów kard. Stefana Wyszyńskiego. W SSzO, w latach 1958–1963, uczył gry na fortepianie.

10. Ks. Tadeusz Przybylski (1927–2011)

Był absolwentem Wydziału IV (1959) i Wydziału I (1960) Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Krakowie oraz muzykologii na Uniwersytecie Jagiellońskim (1964). W SSzO, w latach 1960–1963, prowadził zajęcia z kontrapunktu, form muzycznych, historii muzyki oraz polskiego folkloru muzycznego.

11. Ks. Czesław Rogowski (1910-1980)

Odbył studia na Wydziale Nauczycielskim i jeden rok studiował na Wydziale Instrumentalnym (organy) w PWSM w Krakowie. Dyplom uzyskał w 1951 r. W SSzO, w latach 1958-1962, uczył chorału, dyrygowania, emisji głosu, solfeżu oraz gry na fisharmonii.

12. Ks. Antoni Śródka (1890-1981)

Studia muzyczne odbył w Turynie i Ratyźbonie – filii Konserwatorium w Monachium (1919-1921). W SSzO, w latach 1921-1926, współautor (z ks. A. Chlondowskim) modyfikacji szkolnego programu nauczania; jest autorem *Przewodnika dla dyrygenta*.

13. Ks. Bronisław Baran (1919-1983)

W SSzO, w latach 1956-1963, prowadził zajęcia z: instrumentoznawstwa, instrumentacji, zasad muzyki, emisji głosu, gry na fisharmonii oraz z orkiestrą dętą.

14. Ks. Zbigniew Skoczylas (1934-1986)

W SSzO, w latach 1959-1963, nauczał gry na skrzypcach, solfeżu oraz prowadził orkiestrę smyczkową.

15. Ks. Bronisław Kościelniak (1930-1991)

W SSzO, w latach 1960-1962, prowadził chór szkolny i uczył gry na fortepianie.

16. Ks. Jan Pryputniewicz (1940-

Jest absolwentem SSzO, Szkoły Muzycznej II st. w Rzeszowie (klasa fortepianu) oraz Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, autorem wielu utworów muzycznych na fortepian i organy, mszy, pieśni na chór *a cappella* i z towarzyszeniem instrumentalnym. W SSzO, w latach 1961-1963, uczył gry na fortepianie.

17. Ks. Augustyn Piechura (1888-1975)

Studia muzyczne odbył we Wiedniu (1914-1916). W trakcie studiów teologicznych zaliczył kurs w zakresie pedagogiki muzyki w Konserwatorium Wiedeńskim. W SSzO, w latach 1949-1952, prowadził zajęcia z emisji głosu. Jest autorem m.in. *Szkoły gry na harmonium*.

18. Mgr Andrzej Konarzewski

Studia muzyczne odbył w PWSM w Krakowie (klasa organów prof. B. Rutkowskiego). W SSzO, w latach 1961-1963, uczył gry na organach.

19. Mgr Jan Kokoszka

Jest absolwentem PWSM w Krakowie (klasa organów prof. Józefa Chwedczuka). W SSzO, w latach 1960-1963, uczył gry na fortepianie i organach.

20. Prof. Feliks Rączkowski (1906-1989)

Był absolwentem szkoły organistowskiej w Przemyślu (1926) i Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (1933-1936) w klasie organów prof.

Bronisława Rutkowskiego i kompozycji u Kazimierza Sikorskiego. W SSzO, w latach 1929–1933 i 1936–1937, uczył gry na organach.

21. Antoni Wandzik

Był absolwentem Konserwatorium w Lwowie, organistą w parafii pw. św. Józefa w Przemyślu na Zasaniu. W SSzO, w latach 1951–1962 uczył gry na fortepianie, historii muzyki i organoznawstwa.

Jak łatwo zauważyć, niniejsza prezentacja skupiła się jedynie na nauczycielach muzyki, ich wykształceniu muzycznym i nauczanych przedmiotach. To przecież oni przede wszystkim wyznaczyli poziom kształcenia i w ten sposób kształtowali opinię w środowisku i w kraju o samej szkole. W odniesieniu do niektórych wykładowców trudno było uzyskać pewne informacje na temat muzycznego ich przygotowania. W każdym jednak przypadku, zanim podjęli pracę w przemyskiej szkole, mogli wykazać się wieloletnim zaangażowaniem w różnych formach edukacji muzycznej w innych placówkach salezjańskich (w szkołach, zakładach, oratoriach czy w seminariach duchownych). Jest też charakterystyczne, że im bliżej daty rozwiązania szkoły, kadra nauczycielska legitymowała się coraz wyższym profesjonalnym przygotowaniem, a wśród niej pojawiała się coraz więcej nauczycieli świeckich.

Dzisiaj możemy korzystać z kilku bardzo dobrych opracowań monograficznych poświęconych ks. Antoniemu Hlondowi (Chlondowskiemu) – autorstwa Marii Wacholc czy też ks. Tadeusza Przybylskiego. Autorem monografii poświęconej ks. Idzieму Ogiermanowi Mańskiemu jest ks. Janusz Drewniak. Ks. Stanisławowi Ormińskiemu poświęcona jest publikacja pod redakcją księży: Krzysztofa Niegowskiego i Jarosława Wąsowicza. Drukiem ukazała się też pierwsza praca poświęcona sylwetce i działalności naukowo-dydaktycznej ks. prof. Tadeusza Przybylskiego. Mam nadzieję, że z czasem powstaną prace monograficzne o pozostałych zasłużonych muzykach-pedagogach przemyskiej szkoły organistowskiej.

Po tej krótkiej prezentacji kadry pedagogicznej powróćmy jeszcze do wątków związanych z wychowaniem i nauczaniem, zasygnalizowanych w początkowej części artykułu. Szkoła przemyska, w moim przekonaniu, była podręcznikowym przykładem realizacji systemu wychowania według reguły ks. Jana Bosko, obowiązującego w placówkach salezjańskich. Przedstawiony poniżej plan i rozkład tygodniowy zajęć ilustruje, jak optymalnie zaprogramowane były czynności i zajęcia dydaktyczne na każdy dzień.

Szczegółowy plan i rozkład zajęć w dniu powszednim:

- 6.00 wstawanie – poranna toaleta
- 6.23 dzwonek – zbiórka na korytarzu przy sypialni
- 6.28 dzwonek – kaplica: modlitwy poranne – różaniec – litania – czytanie
- 7.15 gimnastyka – śniadanie – zajęcia porządkowe – rekreacja
- 7.50 I dzwonek – zbiórka na korytarzu przy studium (każdy rocznik miał swoją salę lekcyjną zwaną studium)

- 7.54 II dzwonek – ogłoszenia – studium
 8.00 dzwonek – 1. lekcja
 8.45 dzwonek – przerwa
 8.50 dzwonek – 2. lekcja
 9.35 dzwonek – przerwa
 9.45 dzwonek – 3. lekcja
 10.30 dzwonek – przerwa
 10.45 dzwonek – 4. lekcja
 11.30 dzwonek – przerwa
 11.35 dzwonek – 5. lekcja szkolna
 12.20 dzwonek – mycie rąk – zbiórka
 12.30 dzwonek – obiad – rekreacja
 13.35 dzwonek – koniec rekreacji – mycie rąk – zbiórka
 13.45 dzwonek – 1. gra – orkiestra dęta III, IV rocznik – studium
 14.15 dzwonek – 2. gra – orkiestra dęta III, IV rocznik – studium
 14.45 dzwonek – 3. gra – orkiestra dęta II rocznik – studium
 15.15 dzwonek – 4. gra – orkiestra dęta I rocznik – studium
 15.45 dzwonek – 5. gra – orkiestra dęta I rocznik – studium
 16.15 dzwonek – przerwa – zbiórka
 16.20 dzwonek – podwieczorek – rekreacja
 16.40 dzwonek – koniec rekreacji – zbiórka
 16.45 dzwonek – 1. gra – orkiestra smyczkowa III rocznik – studium
 17.15 dzwonek – 2. gra – orkiestra smyczkowa II rocznik – studium
 17.45 dzwonek – 3. gra – orkiestra smyczkowa I rocznik – studium
 18.15 dzwonek – 4. gra – orkiestra smyczkowa I rocznik – studium
 18.45 dzwonek – 5. gra – orkiestra smyczkowa I rocznik – studium
 18.50 dzwonek – przerwa – zbiórka
 18.55 dzwonek – kolacja – rekreacja
 19.25 dzwonek – koniec rekreacji – zbiórka
 19.30 dzwonek – 1. chór – gra – studium
 20.00 dzwonek – 2. gra – studium
 20.30 dzwonek do 20.55 – 3. gra – tylko w pawilonie
 21.00 dzwonek – zbiórka w milczeniu na korytarzu – modlitwy wieczorne w kaplicy – wieczorna toaleta – spoczynek⁵

W niedziele i święta rozkład zajęć różnił się nieco od wyżej przedstawionego na rzecz większego udziału w obrzędach liturgicznych. W czwartki i niedziele, w czasie między obiadem a podwieczorkiem, zaplanowane były tzw. „przechadzki”. Każda klasa ze swoim opiekunem (klerykiem – asystentem) wychodziła grupowo poza

⁵ J. MOŁDYSZ, *Dzieje Salezjańskiej Szkoły Średniej dla Organistów w Przemysłu*, Wrocław 1972 (mps), s. 157.

teren szkoły i poznawała kolejno różne części Przemyśla i okolic. Tak więc wszystko było pod kątem pragmatycznym zaprogramowane i konsekwentnie dzień po dniu przez cztery lata realizowane.

Jeśli spojrzymy na edukację w przemyskiej szkole z dzisiejszej perspektywy, to dostrzegamy jej koncepcyjne walory. Podstawowym założeniem tej koncepcji było maksymalne i optymalne wykorzystanie czasu przeznaczonego na naukę w szkole. Nie bez znaczenia był tu fakt, że wszyscy uczniowie mieszkali w internacie i obowiązywał wszystkich ten sam regulamin. Jeśli wśród uczniów w początkowych latach nauki występowały różnice w przygotowaniu i umiejętnościach muzycznych, to ta oferta edukacyjna pozwalała na niwelowanie tych różnic, nie przeszkadzając (hamując) indywidualnej ścieżce rozwoju każdego z uczniów, znaczonej posiadanymi predyspozycjami i indywidualnymi cechami osobowościowymi. Oczywiście zdarzały się pojedyncze przypadki nieradzenia sobie z obowiązkami. W takich sytuacjach działała rada pedagogiczna i podejmowała jednoznaczne decyzje. Mając tak dokładnie zaprogramowany czas do nauki, nie sposób było go nie wykorzystać. Żartobliwie można powiedzieć, że nie mogąc robić tego, na co się miało w danym czasie ochotę, z „nudów” podejmowało się czynności związane z bieżącymi zadaniami szkolnymi.

Jeśli dzisiaj podziwiamy tempo rozwoju muzycznego tamtych uczniów i ich osiągnięte umiejętności, to klucz wyjaśniający ten fakt leży w maksymalnie wykorzystanym czasie przeznaczonym na naukę i ćwiczenie oraz w charyzmatycznych osobowościach większości wykładowców. I chociaż życie codzienne przypominało w dużym stopniu model seminaryjny, z wyraźnym nastawieniem na formację duchową i założone pragmatyczne cele, to dzisiaj o wiele lepiej można zrozumieć i docenić mądrość i racjonalność tego systemu, realizowanego w tamtym czasie i w tamtych historycznych uwarunkowaniach.

STRESZCZENIE

Artykuł zawiera ogólny zarys koncepcji edukacji szkolnej w Salezjańskiej Średniej Szkole Organistowskiej w Przemyślu, charakterystykę jej kadry pedagogicznej ze szczególnym uwzględnieniem nauczycieli przedmiotów muzycznych.

SUMMARY

TUTORS AND EDUCATIONALISTS OF THE SALESIANS ORGAN SECONDARY SCHOOL IN PRZEMYŚL

An article deals with general outline of educational concept of the Salesians Organ Secondary School in Przemyśl, describes its staff - teachers for music classes in particular.

Słowa kluczowe: uczniowie, koncepcja pedagogiczna, nauczyciele przedmiotów muzycznych

Key words: pupils, educational concept, teachers for music lessons